

Ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΛΕΤΣΙΟΣ ΠΟΥ ΓΝΩΡΙΣΑ

Πρόλογος

Προσωπική σημείωση μετά την πρώτη επίσκεψη στο σπίτι του Δημήτρη Λέτσιου, την Τετάρτη 12/12/2007.

Σαν σήμερα, πριν από 97 χρόνια, στις 12 Δεκεμβρίου του 1910, ανήμερα του Αϊ Σπυρίδωνα, γεννήθηκε ο Δημήτρης Λέτσιος.

Σήμερα, Τετάρτη 12 Δεκεμβρίου του 2007, ο Δημήτρης Λέτσιος δεν θυμόταν πως είχε γενέθλια. Αιφνιδιάστηκε από την επίσκεψή μας. Κυρίως από την παρουσία μου. Βλέποντας το ματσάκι με τις ανεμώνες κι ακούγοντας τις ευχές μας, τα μάτια του σπίθισαν. Είπε στη γυναίκα που τον φρόντιζε να βάλει γρήγορα τα λουλούδια σ' ένα βάζο και επέμενε να πετάξει αμέσως το περιτύλιγμα τους. Μέχρι να γίνει αυτό, παρακολουθούσε με αγωνία, ασθμαίνων σχεδόν, την απελευθέρωσή τους. 'Όταν τα κοτσάνια από τις ανεμώνες βυθίστηκαν στο νερό, έκλεισε για λίγο τα μάτια του αναστενάζοντας ανακουφισμένος. Ήξερε τι θα πει να διψάς. Για παρέα, για επικοινωνία, για δράση, για τη ζωή. Του είπα πως όταν κλείσει τα 100, θα του κάνουμε ένα μεγάλο πάρτι. Χάρηκε σαν παιδί.

Η αρχή, μπροστά στον φακό

Το Χρονικό

Δεν είχα επιδιώξει ποτέ να γνωρίσω από κοντά τον φωτογράφο Δημήτρη Λέτσιο. Τον ήξερα ήδη μέσα από τις φωτογραφίες του. Συμμερίζομαι την άποψη, ότι όντως ο δημιουργός «πεθαίνει» τη στιγμή που γεννιέται το έργο του, το οποίο αυτονομείται, μιλάει αντ' αυτού και ζει δική του ζωή, κάποιες φορές αιώνια. Τον άνθρωπο Δημήτρη Λέτσιο όμως, επιδίωξα να τον γνωρίσω, μόλις τον είδα να συζητά και να αλληλεπιδρά με τους υπόλοιπους σε μια κοινωνική εκδήλωση πολιτισμού, της οποίας το τυπικό και κατά κανόνα προσποιητό μέρος αποδοκίμασε δημόσια, δείχνοντας τον σεμνό και συνάμα ασυμβίβαστο χαρακτήρα του. Αυτός ο Δημήτρης Λέτσιος, με το λαμπερό βλέμμα παιδιού, την επαναστατική ορμή εφήβου και την απλότητα σοφού, με μάγεψε ακαριαία κι έγινε η αφορμή να έρθω κοντά στον μεγάλο Έλληνα ανθρωπιστή φωτογράφο, ένα μήνα πριν φύγει για το μακρινό του ταξίδι. Μέσα σ' αυτό το μικρό διάστημα, κατάλαβα ότι άνθρωπος και ιδιότητα ήταν ένα. Η τέχνη δεν τους χώριζε, τους ένωνε. Ίσως επειδή ήταν τέχνη βιωματική και ανεπιτήδευτη, μέσα από την οποία ο Δημήτρης Λέτσιος εκφραζόταν άμεσα κι ελεύθερα, κοινωνώντας τα πιστεύω και τις ανησυχίες του στον καθένα, χωρίς διακρίσεις.

Με πήγε στο διαμέρισμα της Αργοναυτών με Κουμουνδούρου, ο Κυριάκος Παπαγεωργίου, δικηγόρος, συνοδοιπόρος και φίλος του. Από τους ελάχιστους που τον επισκέπτονταν τον τελευταίο καιρό και ασκούσε τον λόγο και το πνεύμα του, βάζοντάς τον στη διαδικασία να θυμηθεί, να αφηγηθεί και να ταξιδέψει νοερά σε παλιότερες εποχές.

Το πρώτο που μου έρχεται στο νου από εκείνη την επίσκεψη είναι το εξεταστικό του βλέμμα. Εντελώς αυτόνομο και αεικίνητο σε αντίθεση με το σώμα του που βρισκόταν καθηλωμένο σε μια πολυθρόνα δίπλα στο παράθυρο. Μόνο κάποιος που φωτογραφίζει μπορεί να καταλάβει τι κάνει ένα τέτοιο βλέμμα. Το δικό του ωστόσο προχωρούσε παραπέρα. Δεν τον ενδιέφερε να φωτογραφίσει το εξωτερικό του νεοεμφανιζόμενου, αλλά να εισχωρήσει εντός και να ανακαλύψει το ποιόν και τις προθέσεις του. Έψαχνε επίμονα ρωγμές κι ανοίγματα προς το μυαλό και την ψυχή μου όσο απαντούσα στις ερωτήσεις του. Και ήταν όλο αυτό άξιο να με εντυπωσιάσει, όπως νομίζω ότι θα εντυπωσίαζε τον καθένα στη θέση μου, γιατί η ακρίβεια, η οξύτητα και η σιγουριά του βλέμματός του δεν συμπορευόταν με τον συγκροτημένο μεν, αλλά δύστοκο και ασθμαίνοντα λόγο του. Αν ήθελα να αντιπαραβάλλω αυτά τα δύο, θα τα παρομοίαζα με ανθρώπους, εξαιρετικά γυμνασμένο τον πρώτο και εντελώς αγύμναστο τον δεύτερο. Κάτι όχι τυχαίο, φυσικά. Με τα ασκημένα τόσες δεκαετίες μάτια του μπορεί να είχε σταματήσει να κοιτάζει τον κόσμο πίσω από μια φωτογραφική μηχανή, αλλά συνέχιζε να τον παρατηρεί, αποτυπώνοντάς τον χωρίς διακοπή νοερά και να μαθαίνει όσα συνέβαιναν σ' αυτόν μέσα από εφημερίδες, βιβλία, φωτογραφίες και τηλεόραση. Η όρασή του δεν τον πρόδωσε ποτέ όσο ζούσε. Στο τραπέζακι δίπλα του έβλεπες στοιβες με κάθε λογής έντυπα, αλλά πουθενά γυαλιά πρεσβυωπίας. Όσο για την ομιλία του, σύντομα αποδείχτηκε πως ήταν πράγματι θέμα εξάσκησης. Κι αυτό φάνηκε στις επόμενες συναντήσεις μας. Κάθε φορά βελτιωνόταν αισθητά, αφού οι παύσεις λόγω κόπωσης λιγόστευαν κι έμεναν αυτές που οφείλονταν στην εμμονή του να εκφράζεται σωστά και εύστοχα, βρίσκοντας τις κατάλληλες κάθε φορά λέξεις. Ήταν φανερό πως η απομόνωση των τελευταίων μηνών και η έλλειψη επισκέψεων τον είχαν βυθίσει στη σιωπή. Μπορεί να περνούσε μια ολόκληρη μέρα χωρίς να πει τίποτα περισσότερο από μερικά ναι ή όχι στη γυναίκα που τον φρόντιζε. Εκείνο που κατάλαβα όμως, είναι ότι ήθελε απεγνωσμένα να κουβεντιάσει. Κι αυτό πήγαζε από το δεύτερο εντυπωσιακό πράγμα σ' εκείνον. Την απίστευτη όρεξή του για ζωή που ενεργοποιούσε την ψυχή του και

την έκανε να αγηφά την αδυναμία του σώματος. Θυμάμαι, σχετικά με αυτή την ανάγκη του για διάλογο, κάτι που συνέβη σ' εκείνη την πρώτη επίσκεψη.

Αφού του είπα με τι ασχολούμαι και για ποιο λόγο ήθελα να τον γνωρίσω από κοντά, αρχίσαμε να μιλάμε για τη Φωτογραφία γενικότερα. Με αφορμή τη νεοϊδρυθείσα Φωτογραφική Λέσχη Βόλου, της οποίας ήμουν μέλος, φτάσαμε στην Ελληνική Φωτογραφική Εταιρεία και την πρωτοβουλία του να ξεκινήσει το παράρτημα του Βόλου, μιλήσαμε λίγο για τους Βολιώτες φωτογράφους παλιούς και νέους, περάσαμε στους υπόλοιπους Έλληνες και τους ξένους και καταλήξαμε να ξεφυλλίσουμε ένα λεύκωμα με δικές του φωτογραφίες. Ο Κυριάκος τον ρωτούσε διάφορα για την προέλευση κάθε εικόνας, στο πλαίσιο της άτυπης νοητικής εκγύμνασης που είχε αναλάβει, αλλά και της δικής μου ενημέρωσης. Αυτό θα πρέπει να είχε επαναληφθεί πολλές φορές στο παρελθόν, γιατί όπου ο Δημήτρης Λέτσιος κόμπιαζε ή έδειχνε να μην μπορεί να ανασύρει εύκολα από τη μνήμη του το ιστορικό κάποιας φωτογραφίας, εκείνος του θύμιζε όσα του είχε πει παλαιότερα. Στις περιπτώσεις που απεικονίζονταν άνθρωποι ή ανθρώπινη δραστηριότητα, ρωτούσα κι εγώ να μάθω τι είχε συμβεί λίγο πριν τη λήψη ή και αμέσως μετά. Τότε χαμογελώντας μου διηγείτο τότε, πού και κάτω από ποιες συνθήκες τράβηξε τη φωτογραφία, με τόση όρεξη, που έφτανε σε σημείο να βαριανασαίνει. Κάποια στιγμή γύρισε και μου είπε: «Πίσω από κάθε φωτογραφία κρύβεται μια ιστορία». «Πόσο θα ήθελα να τις ακούσω αυτές τις ιστορίες!» απάντησα ενθουσιασμένη. Αυτόματα σοβάρεψε και με κοίταξε αυστηρά στα μάτια. «Πρόσεξε τι λες!» «Αλήθεια λέω...» ψέλλισα απορώντας για την αλλαγή στο ύφος του. «Αν θέλεις να μάθεις ιστορίες, θα πρέπει να έρχεσαι να τις ακούς» συνέχισε. «Εννοείται» απάντησα. «Ναι, αλλά πρέπει να είσαι σίγουρη γι' αυτό. Αν πεις ότι θα έρχεσαι, θα πρέπει να έρχεσαι συνέχεια, όχι να έρθεις μια φορά και μετά να εξαφανιστείς. Είναι όρος. Αν δεν τον δεχτείς, δεν πρόκειται να ξεκινήσω να μιλάω» εξήγησε στον ίδιο αυστηρό τόνο. «Μα τι λέτε; Εγώ δεν μπορώ να πιστέψω ακόμη ότι είμαι τόσο τυχερή που θέλετε να μοιραστείτε μαζί μου τις ιστορίες των φωτογραφιών σας και θα εξαφανιστώ; Δεν γίνεται να έρχομαι καθημερινά, βέβαια, γιατί δεν έχω χρόνο. Δύο φορές τη βδομάδα όμως, ναι.» βιάστηκα να απαντήσω, καθησυχάζοντάς τον. Κι επειδή προφανώς θυμήθηκε ό,τι του είχε πει ο Κυριάκος για την ενασχόλησή μου με το γράψιμο, μου πρότεινε να καταγράψω τις ιστορίες που θα μου έλεγε, να τις μαζέψουμε και «θα δούμε τι θα τις κάνουμε», όπως χαρακτηριστικά συμπλήρωσε. Αυτό το τελευταίο περί καταγραφής, πρέπει να του βγήκε εκείνη τη στιγμή εντελώς αυθόρμητα, γιατί αμέσως μετά έδειξε να το συνειδητοποιεί και να χαιρέται με την ιδέα. Εγώ πάλι, πίσω από αυτό διέκρινα την ανάγκη του για ανθρώπινη επικοινωνία και διάλογο, μια υποψία πικρίας για όσους τον είχαν ξεχάσει, αλλά και κάτι σημαντικότερο. Την αγάπη για το έργο του και την έγνοια του να το αφήσει όσο το δυνατόν πιο άρτιο και φροντισμένο, κληρονομιά σε όλους εμάς. Αναφορικά με αυτό, μου περιέγραψε το πώς εμπιστεύθηκε το αρχείο του στο Μουσείο Φωτογραφίας Θεσσαλονίκης. Η κουβέντα ξεκίνησε από τον πελαργό.

Το δωμάτιο που ο Δημήτρης Λέτσιος περνούσε τη μέρα του και δεχόταν τους επισκέπτες, ήταν το καθιστικό του σπιτιού. Ένας χώρος λιτά επιπλωμένος με δύο μεγάλα ανοίγματα που έβλεπαν στην παραλία του Βόλου. Την εποχή που πήγα εγώ, στους τοίχους δεν υπήρχε κρεμασμένο τίποτα πια. Απέναντι από την πολυθρόνα του, βρισκόταν η τηλεόραση. Στο πάτωμα μπροστά από αυτήν, στηριγμένη πρόχειρα στα πόδια του τραπέζιού της, ήταν μια ασπρόμαυρη φωτογραφία σε μέγεθος 30X45 νομίζω, με το πασπαρτού της -λευκό στο χρώμα- χωρίς κορνίζα. Η φωτογραφία ήταν παλιά, είχε σκεβρώσει λίγο και είχε ξεκολλήσει από το πασπαρτού σε δύο μεριές φέρνοντας σε κοινή θέα τα ωχρά σημάδια από την κόλλα της ταινίας. Απεικόνιζε έναν πελαργό σε πτήση. Αρκετά κοντινό πλάνο. Το πουλί καταλάμβανε το

μεγαλύτερο μέρος του κάδρου και δεν θυμόμουν να την είχα δει κάπου δημοσιευμένη. Ο ίδιος σχολίασε ότι επρόκειτο για ένα «απλό κάδρο» και τίποτα παραπάνω. Μόλις την εντόπισα, πήγα να την περιεργαστώ από κοντά και παραλίγο να φύγει εντελώς από τη θέση της καθώς την έπιασα. «Έχει ξεκολλήσει. Να τη σηκώσω να τη βάλουμε κάπου αλλού;» ρώτησα. Μου απάντησε ότι την ήθελε εκεί για να τη βλέπει και παραδέχτηκε ότι χρειάζεται κόλλημα, αλλά «ποιος να το κάνει;» Δεν είχε κόλλα ούτε ταινία στο σπίτι. Προθυμοποιήθηκα την επόμενη φορά να φέρω κόλλα και να την φτιάξω. Δέχτηκε. Ο Κυριάκος τότε πρόσθεσε: «Από τις ελάχιστες που άφησαν...» Εννοούσε τους ανθρώπους από το Μουσείο Φωτογραφίας, που είχαν έρθει στο σπίτι του προκειμένου να συγκεντρώσουν και να μεταφέρουν το αρχείο του στη Θεσσαλονίκη. Ο Δημήτρης Λέτσιος τον άκουσε και απάντησε αμέσως: «Εγώ τους είπα να τα πάρουν όλα.» «Και τα τυπωμένα;» απόρησα. «Ναι. Τι να τα κάνω εδώ; Τουλάχιστον εκεί θα τα φροντίσουν όπως πρέπει και θα τα συντηρήσουν» μου είπε και συνέχισε εξηγώντας μου την απόφασή του να δωρίσει το αρχείο του στο Μουσείο, ύστερα από την αδυναμία του Δήμου Βόλου να το ψηφιοποιήσει, να το φροντίσει και να το προβάλλει. Η επιθυμία του ήταν να μείνει το αρχείο στο Βόλο - το τόνιζε αυτό- αλλά αφού δεν γινόταν, το Μουσείο Φωτογραφίας ήταν το πιο κατάλληλο να το προστατέψει από τη φθορά του χρόνου. Άλλωστε, είχε συμφωνηθεί να μπορεί η πόλη του Βόλου να χρησιμοποιεί μέρος του αρχείου, όποτε χρειαζόταν. Έδειχνε ευχαριστημένος που είχε «αποκαταστήσει» το πνευματικό του τέκνο όσο ζούσε. Και ήταν επίσης ευχαριστημένος που είχε προλάβει να το δει να αναγνωρίζεται και να προβάλλεται. Όχι γιατί του άρεσαν οι τιμητικές εκδηλώσεις, τα εγκαίνια των εκθέσεων και οι συνεντεύξεις. Μόνο τα λευκώματά του χαιρόταν πραγματικά. Μέσα όμως από την προβολή της δουλειάς του, του δινόταν η ευκαιρία να γνωρίσει στους νέους, την Ελλάδα μιας άλλης εποχής και ιδιαίτερα τη Θεσσαλία και τους ανθρώπους της, μιλώντας τους για το παρελθόν πάνω στο οποίο χιζόταν το μέλλον τους, σε γλώσσα φωτογραφική. Μια γλώσσα που ταίριαζε στον χαρακτήρα του. Άμεση, απλή, κατανοητή από όλους ανεξαιρέτως και ταυτόχρονα κατάλληλη για να μεταδώσει τα μηνύματά του. Οι νέοι θα έβλεπαν στις εικόνες του να ζωντανεύει μια ολόκληρη εποχή που δεν υπήρχε πια. Το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον της, η ιστορία, τα ήθη, τα έθιμα και κυρίως οι αγώνες των πρωταγωνιστών της, που δεν ήταν άλλοι από τους απλούς ανθρώπους της πόλης και της υπαίθρου, στο πλευρό των οποίων ο Δημήτρης Λέτσιος στάθηκε «φωναζοντας» φωτογραφικά για να κερδίσουν ένα καλύτερο αύριο. Είχε ποτιστεί με ανθρωπιστικά ιδεώδη και ιδανικά, ζώντας σε χρόνια που έπρεπε να παλέψει κάποιος για τα δικαιώματα και την ελευθερία του, πράγματα αυτονόητα πια.

Την επόμενη έκθεση, που θα γινόταν στο Βόλο, όπως είχε κανονιστεί με το Μουσείο Φωτογραφίας, την περίμενε με ανυπομονησία. Μαθαίνοντάς το, άρχισα κι εγώ να ανυπομονώ. Δεν φανταζόμουν τότε ότι η έκθεση θα γίνει μετά από ένα χρόνο, αφιερωμένη στη μνήμη του. Για το μόνο που ήμουν σίγουρη, ήταν πως ο πελαργός στην ξεκολλημένη φωτογραφία δεν είχε ξεμείνει τυχαία εκεί. Συντρόφευε στις ατελείωτες πτήσεις του, το ελεύθερο και ανυπότακτο πνεύμα εκείνου που τον αιχμαλώτισε για πάντα.

Την επόμενη φορά, τον επισκέφτηκα μόνη. Αφού κανόνισα την ώρα τηλεφωνικά - το πρόγραμμα του φαγητού και του ύπνου του ήταν αρκετά αυστηρό - χτύπησα το κουδούνι κρατώντας κι ένα φάκελο με μερικές φωτογραφίες μου, κάτι που είχε ζητήσει ο ίδιος. Τον βρήκα καθισμένο στην γωνιά του, λουσμένο από το χειμωνιάτικο φως, με την τραγιάσκα στο κεφάλι έτοιμο για βόλτα, όπως κάθε φορά. Έτσι, κινήσαμε για τη φωτογραφική μας περιήγηση στον χρόνο, τους τόπους και τους ανθρώπους. Χαλαρά και χωρίς σχέδιο. Οι φωτογραφίες μου, ασήμαντες φωτογραφίες

αρχάριου τότε, έγιναν ο πρώτος σταθμός. Τι είδε όλες με προσοχή, ακόμη και κάποιες που δεν είχα επιλέξει αρχικά να του δείξω. Στεκόταν σε κάποιο καλούτσικο κάδρο ή κάποιο έξυπνο παιχνίδι με το φως, έδινε σημασία στο ενδιαφέρον θέμα ακόμη κι αν η φόρμα υστερούσε, σε μια στιγμή αναφώνησε «Ωραίο πορτρέτο!» και γενικά προσπαθούσε να τονίσει τα καλά σημεία και να με ενθαρρύνει να συνεχίσω. Χαιρόταν που φωτογράφιζα άπληστα τα πάντα. «Το ενδιαφέρον θέμα βρίσκεται παντού. Εγώ έμαθα φωτογραφία μόνος μου, φωτογραφίζοντας ασταμάτητα ότι μου κέντριζε την προσοχή.» Ανάμεσα στις εικόνες, με συμβούλευε έμμεσα, μιλώντας για τον τρόπο που φωτογράφιζε ο ίδιος. Για παράδειγμα, έλεγε πόσο σημαντικό ήταν για το είδος της φωτογραφίας που έκανε το σωστό φως. «Το καλοκαίρι δεν είναι για φωτογράφιση. Το φως δεν είναι καλό. Ούτε ο χειμώνας, σκοτεινιάζει νωρίς. Την άνοιξη και το φθινόπωρο είναι καλά να φωτογραφίζει κανείς.»

Ταυτόχρονα, με ρωτούσε διάφορα, όπως τι μηχανή χρησιμοποιώ, πού τυπώνω και κατέληξε στο ότι η Φωτογραφία είναι ωραία ενασχόληση, αλλά δυστυχώς ακριβή και δεν μπορούν να την κάνουν όλοι. Εννοούσε βέβαια, τη φωτογράφιση με φιλμ, τις εκτυπώσεις, την ανάγκη ύπαρξης σκοτεινού θαλάμου για τα μαυρόασπρα και, ακόμη παραπέρα, τις εκθέσεις και τα λευκώματα. Του είπα πως για τον λόγο αυτό οι περισσότεροι στρέφονται πια στις ψηφιακές μηχανές σταματώντας τις εκτυπώσεις, αλλά πολύ σωστά μου απάντησε ότι δεν είναι το ίδιο να βλέπεις μια φωτογραφία στην οθόνη, αν και συμεριζόταν την κατάσταση. «Εγώ όλες τις οικονομίες μου από τον φούρνο τις διέθετα στη Φωτογραφία», συνέχισε. «Δούλευα σκληρά και υπέμενα τα πάντα, γιατί περίμενα τις ώρες της ανάπαυλας – Κυριακές και αργίες συνήθως - που θα έβγαινα να φωτογραφίσω.» Κι όταν έβγαινε να φωτογραφήσει, έβγαινε συνήθως για εκδρομή με τους φίλους του Ορειβατικού Συνδέσμου και της Περιηγητικής Λέσχης με προορισμό το Πήλιο, τη Θεσσαλία ή την υπόλοιπη Ελλάδα. Η Φωτογραφία ήταν για εκείνον αναπόσπαστα συνδεδεμένη με το περπάτημα και το περπάτημα, με την αγάπη του για τη φύση, αλλά και τους συνοδοιπόρους του. Μόνος, φωτογράφιζε στο Βόλο, τη Μακρινίτσα και άλλους κοντινούς προορισμούς, που τους έφτανε με τα πόδια κυνηγώντας ακούραστος το φως. Για την εποχή εκείνη, που ήταν γνωστή κυρίως η φωτογραφία των στούντιο, η μοναχική φιγούρα του Δημήτρη Λέτσιου με μια μηχανή στο χέρι, ήταν κάτι το αξιοπρόσεκτο. Όποιος τον είχε συναντήσει να φωτογραφίζει, δεν τον ξεχνούσε ποτέ. Όσοι δε, είχαν την τύχη να τραβήξουν την προσοχή του και να απαθανατίσει τους ίδιους ή κάτι δικό τους, αποκτούσαν σύντομα ένα αντίγραφο της φωτογραφίας αυτής. Ειδικά στη Μακρινίτσα, τόπο που περνούσε πολύ χρόνο μετά τη συνταξιοδότησή του, πίστευε πως δεν θα πρέπει να υπάρχει σπίτι που να μην έχει κρεμασμένη σε κάποιον τοίχο μια φωτογραφία του. Συνήθιζε βλέπετε, να τις τυπώνει και να τις δωρίζει στα «μοντέλα» του αντί για ευχαριστώ, χωρίς να φαντάζεται τότε ότι συμβάλλει στη φωτογραφική τους εκπαίδευση και έμμεσα προωθεί τη φωτογραφική τέχνη.

Αναφερόμενος στις εξορμήσεις του, μιλούσε συχνά και για τον φωτογράφο Τάκη Τλούπα, με τον οποίο έβγαιναν μαζί για φωτογράφιση. Ο Τλούπας διέθετε αυτοκίνητο και έτσι είχαν την ελευθερία να επιλέγουν τα μέρη που θα επισκέπτονταν και τις στάσεις που θα έκαναν, αφού ως ομότεχνοι καταλάβαιναν ο ένας τον άλλον. Οι δυο τους είχαν «οργώσει» πολλά κομμάτια της Θεσσαλίας, όπως τον κάμπο, την Κάρλα, τα χωριά. Όταν τον ρώτησα αν ήταν δύσκολο να φωτογραφίζουν δύο άνθρωποι το ίδιο θέμα, μου εξήγησε ότι δεν υπήρχε τέτοιο πρόβλημα, γιατί έκαναν διαφορετική Φωτογραφία. Ο Τλούπας ως επαγγελματίας - διατηρούσε φωτογραφείο στη Λάρισα – φωτογράφιζε κατά κανόνα συγκεκριμένα πράγματα και με συγκεκριμένο ύφος, αφού σκόπευε να τα εμπορευτεί στο κατάστημά του, ενώ αυτός, ως ερασιτέχνης, ήταν εντελώς ελεύθερος να πειραματιστεί και να ασχοληθεί με ότι

του τραβούσε την προσοχή χωρίς να νοιάζεται αν οι φωτογραφίες του θα αρέσουν ή όχι. Έτσι, μπορεί να φωτογράφιζαν συχνά στο ίδιο σημείο, αλλά οι εικόνες που προέκυπταν ήταν πολύ διαφορετικές. Τον Τάκη τον Τλούπα, ο Δημήτρης Λέτσιος τον εκτιμούσε ιδιαίτερα κι αυτό το κατάλαβα όχι μόνο επειδή του εμπιστευόταν για εκτύπωση όσες από τις φωτογραφίες του τις ήθελες σε μεγάλο μέγεθος και προσεγγμένες - ο ίδιος δεν διέθετε ούτε σκοτεινό θάλαμο ούτε τον απαιτούμενο χρόνο - αλλά κι επειδή συνεχώς επαναλάμβανε ότι ήταν φίλος του, συζητούσαν ώρες για τη Φωτογραφία και τον είχε βοηθήσει να μάθει διάφορα πάνω σε τεχνικά ζητήματα. Πολλά από εκείνα τα τυπώματα «δια χειρός Τλούπα», τα εξέθετε άμεσα στο κοινό του Βόλου. Εκθετήριο ήταν η μία βιτρίνα του περίφημου οικογενειακού φούρνου στην παραλία απέναντι από το λιμάνι, η οποία είχε διαμορφωθεί ανάλογα και «έμενε φωτισμένη όλη νύχτα», όπως μου εξήγησε. Εκεί όπου ο Δημήτρης Λέτσιος έφτιαχνε, πουλούσε, αλλά και πρόσφερε ψωμί και ό,τι άλλο μπορούσε, σε όποιον είχε ανάγκη.

Ο Δημήτρης Λέτσιος εν δράσει – Φωτογραφία Τάκη Τλούπα

Σε κάποια από τις επόμενες επισκέψεις, ο Κυριάκος Παπαγεωργίου, που ήταν παρών, ξεκίνησε κουβέντα για τον φούρνο και τον τρόπο που διαχειριζόταν ο Δημήτρης Λέτσιος το εμπορικό κομμάτι της δουλειάς. Θυμόταν ότι ζύγιζε τη φρατζόλα κι αν δεν ήταν ακριβώς μισό κιλό, έκοβε μια φέτα ακόμη και την πρόσθετε στη ζυγαριά μέχρι να δείξει το επιθυμητό βάρος. Ο Κυριάκος τον γνώριζε ως «φούρναρη» από τότε που ήταν μικρός, όπως είπε χαρακτηριστικά και, πολύ αργότερα, όταν ήταν φοιτητής της Νομικής στην Αθήνα, έμαθε για την ενασχόληση του με τη Φωτογραφία. Αυτό έγινε με αφορμή μια συνάντησή τους στον κινηματογράφο STUDIO, το 1968, όπου ο Κυριάκος με την Πάτρα Βασιλείου - σπούδαζε κι εκείνη τότε στη Νομική - είχαν πάει να παρακολουθήσουν μια ταινία. Μόλις τον είδαν, τον αναγνώρισαν, τον χαιρέτησαν, του είπαν ότι είναι Βολιώτες κι εκείνος τους κάλεσε να περάσουν με την πρώτη ευκαιρία από τον φούρνο να τους δείξει φωτογραφίες του. Όταν πήγαν από εκεί, τους χάρισε από μία, γενναιόδωρος όπως το συνήθιζε. Στην

προσπάθειά του να συνεχίσει το θέμα γύρω από τη γενναιοδωρία του, ο Κυριάκος ξεκίνησε να μου εξιστορεί περιστατικά για ανθρώπους που είχε βοηθήσει και του το είχαν εκμυστηρευτεί οι ίδιοι, αλλά πριν προλάβει, εκείνος τον διέκοψε. «Πάω ένα πρωί στον φούρνο και τι βλέπω; Γεμάτη η παραλία κόσμο. Ακόμη και στο πεζοδρόμιο μπροστά από τον φούρνο κοιμόντουσαν άνθρωποι. Είχαν έρθει τα καράβια από τη Σμύρνη και τους είχαν αδειάσει στο λιμάνι. Εκεί να δεις φτώχια και πείνα... Τι να τους κάνουμε; Πώς να τους βοηθήσουμε; Τους δίναμε ψωμί όσο έμεναν εκεί, τίποτε άλλο δεν μπορούσαμε.»

Από το ψωμί ξεκινώντας, φτάσαμε και στον συγγραφέα Μενέλαο Λουντέμη, το πρώτο πράγμα το οποίο είχα ζητήσει να μάθω όταν πρωτομίλησα με τον Δημήτρη Λέτσιο, πριν μερικούς μήνες, κατά τη διάρκεια βιβλιοπαρουσίασης στην Εξωραϊστική Λέσχη Βόλου. Στη συζήτησή μας στο σπίτι του, βέβαια, εκτός από το «Φτώχια. Φτώχια και φόβος...» που μου είχε πει εκείνη τη φορά, μου περιέγραψε ότι ο Λουντέμης είχε φτάσει κυνηγημένος στα χρόνια του μεσοπολέμου στο Βόλο. Η τύχη τον έφερε μπροστά στην πόρτα του σπιτιού τους. Τον έκρυσαν για λίγο καιρό χωρίς να ξέρουν ποιος είναι. Ήταν πεινασμένος και το ψωμί από τον φούρνο, θείο δώρο. Έφυγε άγνωστος, όπως ήρθε. Μετά από καιρό έστειλε ένα γράμμα με ευχαριστίες και την υπογραφή «Μενέλαος Λουντέμης». Από τότε άρχισε η επαφή μεταξύ τους, η οποία έβαλε ένα ακόμη λιθαράκι στις κοινωνικοπολιτικές του πεποιθήσεις. Σχετικά με το τελευταίο, αρκεί να πάρει κανείς τα πράγματα με τη σειρά και πολύ γρήγορα θα κατανοήσει ποιες ήταν οι πεποιθήσεις αυτές και γιατί, πέρα από επιρροές, δεν μπορούσαν να είναι διαφορετικές. Ο Δημήτρης Λέτσιος έδειξε από μικρός ότι είχε ισχυρό χαρακτήρα και ήθελε να ελέγχει ο ίδιος τη ζωή του. Κατά έναν παράξενο τρόπο, απέφευγε ενστικτωδώς κάθε τι που τον περιόριζε και τον καταπίεζε, μην αφήνοντάς τον να εκφραστεί ελεύθερα. Απέφευγε και ότι δεν του ταίριαζε, επίσης. Όταν σταμάτησε το σχολείο και δεν θέλησε να συνεχίσει τις σπουδές του κόντρα στην πατρική βούληση, επιλέγοντας τη σκληρή δουλειά του φούρνου για να είναι ανεξάρτητος, θα φανταζόταν κανείς πως δεν αγαπούσε τα γράμματα και τη γνώση. Όπως αποδείχτηκε, εκείνο που δεν του άρεσε είχε να κάνει με τον τρόπο που ήταν δομημένη η επίσημη εκπαίδευση. Του άρεσε να διαβάζει και να μαθαίνει μόνος, με τον δικό του τρόπο, όσα του άρεσαν. Αγαπούσε τα βιβλία, την ποίηση, τη λογοτεχνία, την ιστορία, το θέατρο, αλλά και τον κινηματογράφο, του οποίου τη διάδοση στήριξε αργότερα αναλαμβάνοντας το τιμόνι της Κινηματογραφικής Λέσχης Βόλου. Μεγαλώνοντας, κάνοντας και μελετώντας Φωτογραφία, δε δίστασε να τη χρησιμοποιήσει ως εργαλείο ανάδειξης της λαϊκής μας παράδοσης, κάτι που έδειχνε πόσο εκτιμούσε την αξία της. Δε δίστασε επίσης, να διδάξει ο ίδιος Φωτογραφία σε όσους ενδιαφέρονταν γι' αυτήν και να τους μεταδώσει το πάθος του, μετά την ίδρυση του παραρτήματος της Ε.Φ.Ε. του Βόλου. Η αντίδρασή του σε κάθε είδους περιορισμό ήταν δεδομένη και άμεση. Δεν υπήρχε περίπτωση κάποιος σαν κι αυτόν να μην αντισταθεί στα κατοχικά στρατεύματα. Ούτε να μην γίνει προστάτης στην αντίσταση των Βολιωτών τότε μα και στα χρόνια της δικτατορίας. Δεν γινόταν να προδώσει τα ιδανικά του για να μην φυλακιστεί και εξοριστεί. Και μετά από όλα αυτά, δεν γινόταν να μη νοιαστεί για τους βασανισμένους και αδικημένους, προβάλλοντάς τους μέσα από το έργο του.

Ο Δημήτρης Λέτσιος δεν ήταν «μπροστά από την εποχή του» όταν ασχολήθηκε με τη γυναίκα αγρότισσα, ήταν απλά ο εαυτός του. Ήταν προοδευτικός, γιατί το μυαλό του ήταν «ανοιχτό» και οι κεραίες του έτοιμες να συλλάβουν καθετί καινούριο. «Πάντοτε ήμουν έτοιμος να δεχτώ προοδευτικά διάφορα. Ήμουν έτοιμος από τη φτιαξιά μου, από τα διαβάσματά μου. Δεν διάβαζε κανένας εκείνη την εποχή» μου έλεγε. Και ο χαρακτηρισμός «αριστερός» του ταιριάζει απόλυτα, αν θεωρήσουμε τον αριστερισμό

ως φιλοσοφία και στάση ζωής, αφού δεν είχε σε καμία περίπτωση σχέση με κομματικά και άλλα κριτήρια. Αυτή η δομή του χαρακτήρα του είχε ως αποτέλεσμα να κάνει και την τέχνη που έκανε. Βιωματική και αυθεντική, καθρέπτη του εαυτού του, μακριά από τάσεις και συμβιβασμούς. Μακριά κάποιες φορές και από την υπερβολική τεχνική αρτιότητα και το βάρος της φόρμας, κάτι που λίγοι εκείνα τα χρόνια κατόρθωναν να ξεπεράσουν. Κοντά ωστόσο, στη φύση και στον άνθρωπο, που αντιμετώπιζε με απίστευτη γενναιοδωρία και σεβασμό, παραμερίζοντας τον φωτογράφο προκειμένου να προβληθεί ο φωτογραφιζόμενος ως πανανθρώπινο σύμβολο. Αναλογιζόμενη πόσο λίγοι φωτογράφοι κατάφεραν κάτι τέτοιο στην ιστορία της Φωτογραφίας, ώστε να ορίσουν την έννοια του Φωτογραφικού Ουμανισμού, και συνδυάζοντάς το με τη συμπεριφορά του Δημήτρη Λέτσιου απέναντι σ' αυτό που φωτογράφιζε – τοπίο ή άνθρωπο - πέρα από τη στιγμή που βρισκόταν πίσω από την κάμερα, έφτασα στο συμπέρασμα της ταύτισης ανθρώπου και ιδιότητας. Κάτι που, μαζί με τη διάθεση, το χιούμορ και το πνεύμα του, με έκανε να ανυπομονώ να πάω στο διαμέρισμα της Αργοναυτών, μετρώντας κυριολεκτικά τις μέρες ανάμεσα στις επισκέψεις.

Όταν κουβεντιάζαμε δεν μπορούσα να κρατάω σημειώσεις. Συνήθως ξεφυλλίζαμε ταυτόχρονα ένα δικό του λεύκωμα ή κατάλογο έκθεσης ή περιοδικό. Έτσι, κάποια στιγμή, αποφάσισα να πάρω ένα μικρό ψηφιακό μαγνητοφονάκι - που δεν πρόλαβα να το χρησιμοποιήσω παρά μόνο δυο φορές - κι αυτό γιατί φοβόμουν μήπως ξεχάσω τις ιστορίες των φωτογραφιών όταν δεν θα τις έχω μπροστά μου να τις βλέπω. Εκτός αυτού, οι λιγιστές φωτογραφικές ιστορίες που είχα ακούσει μέχρι τότε μπλέκονταν με τις εξίσου ενδιαφέρουσες ιστορίες της ζωής του, που σιγά σιγά ξετυλιγόταν μπροστά μου. Αναπόφευκτα, κάθε εικόνα κουβαλούσε πλήθος λέξεις. Πάνω στη συζήτηση, εντελώς απρόσμενα, μια από αυτές έπαιρνε τον δικό της δρόμο, οδηγώντας σε μια άλλη εικόνα, από τη ζωή του αυτή τη φορά, που γεννούσε με τη σειρά κι άλλες λέξεις το ίδιο επικίνδυνες. Σαν τη φωτογραφία που απεικόνιζε την «επιστροφή του πατέρα-ψαρά».

Μια νέα γυναίκα με μικρό παιδί στην αγκαλιά και δύο ακόμη μεγαλύτερα κοριτσάκια δίπλα της, στέκεται στην αμμουδιά αγναντεύοντας τη θάλασσα. Κάπου στο βάθος φαίνεται μια βαρκούλα που πλησιάζει την ακτή, ενώ στο δεξί μέρος της εικόνας η άκρη ενός παλιού, πέτρινου μονόπατου κτίσματος με κεραμοσκεπή. Ο ήλιος βρίσκεται χαμηλά έτοιμος να δύσει, δημιουργώντας λιγνές σκιές. Το κάδρο είναι λιτό, ισορροπημένο και η φωτογραφία εξαιρετικά δυνατή μέσα στην ηρεμία της. Αν και δεν βλέπει κανείς παρά τις πλάτες των ανθρώπων, πολύ εύκολα μπορεί να «διαβάσει» την ιστορία που διηγείται και να νιώσει τα συναισθήματα των πρωταγωνιστών. Η γυναίκα, μάνα των τριών παιδιών, αντικρίζοντας από μακριά τη βάρκα τους να πλησιάζει, άφησε τις δουλειές του σπιτιού, πήρε το μικρό της στα χέρια και βγήκε στην αμμουδιά να προϋπαντήσει τον άντρα της, που έλειπε όλη μέρα για ψάρεμα. Η ποδιά της κουζίνας είναι ακόμη δεμένη στη μέση της κι αυτό προδίδει τη βιασύνη, αλλά και τη λαχτάρα της για την επιστροφή του ψαρά. Τα δύο κοριτσάκια στο πλάι της, κρατημένα από το χέρι ανυπομονούν κι αυτά να αγκαλιάσουν τον πατέρα και να δουν τι ψαριά τους έφερε. Ξεκίνησα να του λέω πόσο με συγκινούσε η συγκεκριμένη φωτογραφία. Δεν έδειχνε μόνο μια καθημερινή σκηνή απλών ανθρώπων, μιλούσε για την αγάπη, την οικογένεια, τον ανθρώπινο μόχθο. Ο Δημήτρης Λέτσιος κούνησε το κεφάλι, αυτό ακριβώς είχε νιώσει κι ο ίδιος αντικρίζοντας την εικόνα. Ύστερα πήρε το λόγο για να μου εκμυστηρευτεί κάτι που είχε να κάνει με τη στιγμή της λήψης. «Αυτή είναι μια από τις ελάχιστες φορές που έχω επέμβει σε φωτογραφία. Η γυναίκα καλυπτόταν κατά ένα μέρος από τη σκιά που δημιουργούσε το σπίτι. Πήγα και της μίλησα. Της ζήτησα την άδεια να τους φωτογραφήσω και της είπα να κάνει λίγο αριστερότερα. Ευτυχώς δέχτηκε.» Το ευτύχημα για μένα ήταν ότι η φυσικότητα της σκηνής δεν διαταράχτηκε και ο τρόπος που παρενέβη ο φωτογράφος θα πρέπει να ήταν τέτοιος που να μην ενόχλησε καθόλου τους φωτογραφιζόμενους. Κι αυτό προϋποθέτει επικοινωνιακό χάρισμα και δημιουργία αισθήματος εμπιστοσύνης, πράγματα που και τα δύο ο Δημήτρης Λέτσιος διέθετε σε μεγάλο βαθμό.

Στο σημείο εκείνο, η κουβέντα στράφηκε στη σύλληψη της σωστής στιγμής, στον παράγοντα χρόνο και χωρίς να το καταλάβουμε οδηγήθηκε στη διαφορά Φωτογραφίας και Ζωγραφικής. Μιλώντας για τον τρόπο που ζωγραφίζουν άνθρωποι, ο Δημήτρης Λέτσιος θυμήθηκε τον λαϊκό ζωγράφο Θεόφιλο, που ζωγράφιζε από μνήμης, χωρίς μοντέλα, βγάζοντας όλο τον εσωτερικό του κόσμο σε κοινή θέα. Ο Κυριάκος τον παρότρυνε να μας πει περισσότερα. «Ο Θεόφιλος έμενε λίγο πιο πάνω από εμάς. Πολύ φτωχός και πολύ «τρελός». Τον θυμάμαι όταν ήμουν μικρός, να κατεβαίνει το καλντερίμι, ντυμένος εντελώς διαφορετικά από τους υπόλοιπους – δεν είχε χρήματα να αγοράσει ευρωπαϊκά ρούχα και φορούσε φουστανέλα - με τα μακριά μαλλιά του και το αλλιώτικο ύφος του. Όλα τα παιδιά τον κοιτούσαμε με δέος, με φόβο σχεδόν. Η μητέρα μου, επειδή ήμουν λιγόφαγος, χρησιμοποιούσε αυτό ακριβώς για να με κάνει να φάω. “Φάε, γιατί θα φωνάξω τον Θεόφιλο” μου έλεγε.» Ήταν η πρώτη φορά που είχε αναφερθεί σε συγγενικό του πρόσωπο, έστω και μέσα από μια αφήγηση που αφορούσε κάποιον άλλο. Επρόκειτο για πρόσωπα ιερά και τα κρατούσε προστατευμένα στην καρδιά του, μακριά από αδιάκριτα βλέμματα.

Δεν θα ξεχάσω μια φορά που ο Κυριάκος ανέσυρε μέσα από το σωρό των εντύπων που τον περικύκλωναν, ένα άλμπουμ με μικρές έγχρωμες φωτογραφίες. Ήταν η πρώτη φορά που έβλεπα δικές του φωτογραφίες με χρώμα, αλλά κυρίως φωτογραφίες από την προσωπική του ζωή. Απεικονίζονταν κάποια τοπία και κτίσματα, αλλά κυρίως φίλοι, συγγενείς και, στις περισσότερες από αυτές, η Νανά, η αγαπημένη του σύντροφος. Το άλμπουμ ήταν από εκείνα τα οικογενειακά άλμπουμ με τα μαγνητικά

φύλλα και τη ζελατίνα που προστάτευε τις φωτογραφίες. Καθώς το ξεφύλλιζε, έμενε σιωπηλός και άφηνε τον Κυριάκο να με ξεναγεί στα διάφορα μέρη, όπως τη Μακρινίτσα, το Μεταξοχώρι, την Αθήνα, το Βόλο, τα σπίτια που πέρασε τη ζωή του και να μου γνωρίζει τους ανθρώπους με τα ονόματά τους. Εγώ είχα κολλήσει στο όμορφο, γελαστό πρόσωπο της γυναίκας του. Απέπνεε μια ηρεμία και μια αυτοπεποίθηση που σε έκανε να νιώθεις γαλήνη και σιγουριά. «Ήταν καταπληκτικός άνθρωπος η Νανά, δεν φαντάζεσαι πόσο», μου είπε ο Κυριάκος «μακάρι να την είχες γνωρίσει.» Ο Δημήτρης Λέτσιος κούνησε το κεφάλι του με νόημα «Είναι σημαντικό για έναν άντρα να βρει τη σωστή γυναίκα» συμπλήρωσε και για λίγο το βλέμμα του φάνηκε να ταξιδεύει αλλού.

Πάνω στον μήνα, λίγο πριν από μια προγραμματισμένη επίσκεψη, ο Κυριάκος με ειδοποίησε πως η γυναίκα που φρόντιζε τον Δημήτρη Λέτσιο, τον είχε πάρει τηλέφωνο και είχε παραπονεθεί για την υγεία του. Εκείνος είχε στείλει έναν φίλο καρδιολόγο να τον εξετάσει την προηγούμενη και θα πήγαινε να τον δει σύντομα. Συμφωνήσαμε να τον επισκεφτούμε μαζί, νωρίς το μεσημέρι. Ήταν Σάββατο. Πριν ανεβούμε, ο Κυριάκος με ενημέρωσε για τα λεγόμενα του γιατρού. Δεν είχε βρει τίποτα, αλλά καλό θα ήταν να πάει στο νοσοκομείο για εξετάσεις, κάτι που φυσικά δεν υπήρχε καμία πιθανότητα να γίνει. «Δημήτρης είναι αυτός, τον ξέρεις...» συμπλήρωσε. Μπαίνοντας, αγωνιούσα για το τι θα δω. Αποδείχτηκε πως αγωνιούσα άδικα. Όλα ήταν όπως πάντα. Ο οικοδεσπότης μας περίμενε χαμογελαστός στη γνωστή του θέση, με την τραγιάσκα στο κεφάλι, ελαφρώς αζύριστος μόνο. Στην ερώτησή μας «Πώς είσαι;» απάντησε «Μια χαρά, καθίστε, καθίστε». Η γυναίκα που ήταν παρούσα κούνησε το κεφάλι και είπε πως δεν είναι καλά, κουράζεται πολύ και το βράδυ που πέρασε δεν είχε κλείσει μάτι. Την άκουγα, τον κοίταζα και αυτό που έβλεπα δεν επιβεβαίωνε ούτε στο ελάχιστο τα λεγόμενά της. Βαριανάσαινε πού και πού, έκανε αρκετές παύσεις ενώ μιλούσε, αλλά ελάχιστα περισσότερο από άλλες φορές. Τον ξαναρωτήσαμε αν θέλει να πάει να κάνει μερικές εξετάσεις στο Νοσοκομείο και, φυσικά, ούτε που το συζητούσε. Επέμενε ότι δεν είχε κάτι και, εμένα τουλάχιστον, μέχρι να φύγουμε με είχε πείσει. Η γυναίκα απογοητευμένη αποσύρθηκε στα ενδότερα του διαμερίσματος κι αρχίσαμε να κουβεντιάζουμε για διάφορα. Του είπα για την έκθεση του φίλου του Γλούπα, που φιλοξενούσε το Μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας Τσαλαπάτα. Αμέσως το ενδιαφέρον του φούντωσε. Άρχισε να ρωτάει για τα τυπώματα, το στήσιμο, τον φωτισμό. «Δεν μπορείτε να πάμε να τη δούμε;» πρότεινα. «Κάνει κρύο για να βγω τώρα. Όταν φτιάξει ο καιρός» με συνέτισε. Κι ύστερα πρόσθεσε «Να πας να βγάλεις φωτογραφίες και να μου τις φέρεις». Έτσι, αποφασίσαμε να περιμένουμε την Άνοιξη για να δούμε παρέα τη δική του έκθεση, που ήδη ετοιμάζε το Μουσείο Φωτογραφίας Θεσσαλονίκης στο Βόλο. Υποσχέθηκε επίσης στον Κυριάκο, να πάμε στο Μαλάκι, στου «Γούλια», για ψαράκι, μόλις φτιάξει ο καιρός κι αυτό ήταν μεγάλη κουβέντα όπως έμαθα αργότερα, αφού είχε πάψει να βγαίνει έξω τους τελευταίους μήνες.

Ο Δημήτρης Λέτσιος ήταν ο μακροβιότερος από τα δύο εν ζωή μέλη της άτυπης τετρανδρίας των μεγάλων Θεσσαλών κλασικών της Φωτογραφίας. Ο Μπαλάφας ήταν ο δεύτερος, ενώ ο Γλούπας κι ο Μελετζής είχαν ήδη φύγει. Λογάριαζε να τους ακολουθήσει, αλλά λίγο αργότερα. Εκείνο το μεσημέρι, στις 12 του Γενάρη 2008, στην προσπάθειά του να μας καθησυχάσει, μας μίλησε για το σχέδιο της αναχώρησής του, που την τοποθετούσε μετά από ένα με δυο χρόνια.

Δεν μείναμε μαζί του πολύ, πλησίαζε η ώρα του φαγητού. Αγκαλιάζοντάς τον για να τον χαιρετήσει, ο Κυριάκος, ξέροντας πως κουβαλώ πάντα φωτογραφική μηχανή, είχε την έμπνευση να μου ζητήσει να τους βγάλω μια φωτογραφία μαζί. Με αιφνιδίασε. Το βλέμμα μου έτρεξε να συναντήσει το βλέμμα του Δημήτρη Λέτσιου.

Ήταν ενθαρρυντικό και λαμπερό. Συγχρόνως χαμογέλασε παίρνοντας πόζα. Τα χέρια μου άρχισαν να τρέμουν. Ξαφνικά συνειδητοποίησα ότι θα φωτογράφιζα έναν μεγάλο φωτογράφο και δεν αισθανόμουν καθόλου έτοιμη γι' αυτό. Είχα σαστίσει τόσο πολύ που έβγαλα τη μηχανή και, χωρίς να σκεφτώ αλλά και να κουνηθώ από τη θέση μου, τράβηξα μερικές φωτογραφίες ούτε εγώ θυμάμαι πώς. «Βγάλε και τον Δημήτρη, μόνο του» ζήτησε ο Κυριάκος. Εκείνος, γέλασε πλατιά, σηκώνοντας το κεφάλι ψηλά, στάση που συνήθιζε να παίρνει κι άλλες φορές. Πείστηκα ότι το απολάμβανε, όταν έκανε κάτι για το οποίο απόρησε ακόμη κι ο Κυριάκος. Έβγαλε την τραγιάσκα του και ζήτησε να τον ξαναφωτογραφήσω. «Χωρίς τραγιάσκα; Δεν είναι καλύτερα να τη φοράς;» Το «Όχι» του δεν σήκωνε αντίρρηση. Ένιωσα σαν να μου άνοιγε μια πόρτα και να με καλούσε να περάσω στα ενδότερα. Την επόμενη κιάλας, μία από της φωτογραφίες του βρισκόταν στην επιφάνεια εργασίας του υπολογιστή μου στο Πανεπιστήμιο. Ήθελα να τον κοιτάζω συνέχεια. Η αισιοδοξία και η αγάπη για ζωή, που απέπνεε το πρόσωπό του, μου έδιναν δύναμη. Τα λόγια που μας είπε χαιρετώντας και καθησυχάζοντας τις ανησυχίες μας για την υγεία του, ηχούσαν συνεχώς στ' αυτιά μου κι έφερναν απρόσκλητα χαμόγελα στα χείλη μου. «Είμαι μια χαρά, μια ελπίδα». Πέρασαν τρεις μέρες και τα χαμόγελα εκδιώχθηκαν βάνουσα. Μου τηλεφώνησε ένας φίλος από τη Φωτογραφική Λέσχη και αφού με προετοίμασε ότι επρόκειτο να μου πει κάτι δυσάρεστο – γνώριζε την αδυναμία που είχα στον Δημήτρη Λέτσιο, τους μιλούσα συνεχώς για εκείνον τον τελευταίο καιρό – μου ανακοίνωσε τον θάνατό του. Δεν πέρασε πολλή ώρα και ο Κυριάκος μου επιβεβαίωσε το γεγονός, το οποίο αρνιόμουν να πιστέψω, λέγοντάς μου ότι πέθανε ήρεμα, στον ύπνο του. «Δεν ξύπνησε το πρωί, είχε φύγει για τα ψηλά.»

Άφησα τη δουλειά και πήγα στην αποχαιρετιστήρια συνάντηση. Όλοι οι επιζώντες φίλοι και γνωστοί του ήταν εκεί. Ο Λέων Μουρτζούκος - τολμώντας τη μόνη καθαρά φωτογραφική πράξη της ημέρας - φωτογράφησε το σώμα, που άφησε πίσω του και τον εμπόδιζε να πετάξει ελεύθερος. Βλέποντας τη σωρό του εντελώς ακίνητη πια και ξέροντας πως δεν άντεχε να τον καταπιέζει και να του στερεί την ελευθερία του τίποτα, κατανόησα την αποχώρησή του. Αυτό το σώμα δεν μπορούσε να κρατήσει άλλο φυλακισμένο το ασυμβίβαστο κι αγέραστο πνεύμα του Δημήτρη Λέτσιου. Πετούσε εντελώς ελεύθερο πλέον και στην ουσία ήξερα πως δεν λυπόμουν για εκείνον, αλλά για μένα που έμεινα πίσω χωρίς τη συντροφιά του.

Καθώς περνούσαν οι μέρες, όλο και περισσότεροι συνάδελφοι έβλεπαν την εικόνα του στην επιφάνεια εργασίας μου και μη γνωρίζοντας ποιος είναι, απορούσαν που είχα τη φωτογραφία ενός ηλικιωμένου στη θέση εκείνη. Όταν τους έλεγα πως είναι κάποιου που δεν ζει πια, η πλειοψηφία τους με ρωτούσε αν επρόκειτο για τον παππού μου. Κι εγώ, αψηφώντας τα σχόλια τους, απαντούσα κάθε φορά το ίδιο. «Όχι. Ήταν μια μεγάλη αγάπη μου.»

Επίλογος

(Κείμενο και φωτογραφία που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Η ΘΕΣΣΑΛΙΑ», την ημέρα της κηδείας του Δημήτρη Λέτσιου.)

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ

Ο Δημήτρης Λέτσιος, το Σάββατο 12 Ιανουαρίου 2008, στην πολυθρόνα του δίπλα στο παράθυρο όπου, ανάμεσα σε στοίβες εφημερίδων, φωτογραφιών και κάθε λογής εντύπων, ξεφύλλιζε τη ζωή ρουφώντας άπληστα το φως της μέρας. Το φως ήταν από τα λίγα πράγματα που δεν μπορούσε να στερηθεί. Η πρώτη ύλη για τη δική του, ιδιότυπη φωτοσύνθεση...

Τετάρτη, 16/1/2008

Πριν λίγες μέρες ο Δημήτρης Λέτσιος έλεγε: «Εγώ ένα, ενάμιση, το πολύ δύο χρόνια ακόμα υπολογίζω να βρίσκομαι ανάμεσά σας. Μετά θα παραδώσω την ύπαρξή μου στα χώματα...» Περίμενε το καλοκαίρι. Το Μουσείο Φωτογραφίας Θεσσαλονίκης τον είχε ενημερώσει ότι του ετοιμάζει έκθεση, εδώ, στο Βόλο. Κοίταζε από το παράθυρο τον ήλιο και ανυπομονούσε να έρθει πιο κοντά, ν' ανοίξει ο καιρός, να πάμε για ψαράκι στου Γούλια. Ήθελε να του φέρω μέσα στην εβδομάδα φωτογραφίες από την έκθεση του Τλούπα στο Μουσείο Τσαλαπάτα για να δει το στήσιμο. Είχε υποσχεθεί να μας πει κι άλλες ιστορίες. Σήμερα το πρωί στις 7 όμως, κάποιος άλλος τον ξεμάλισε. Ποιος ξέρει τι του έταξε και τα ξέχασε όλα... Εξόρμηση περιπετειώδη από αυτές που του άρεσαν; Εικόνες αλλιότικες; Το ιδανικό φως; Ό,τι κι αν ήταν, για χάρη του μας άφησε κι έφυγε. Ταξιδεύει τώρα και φωτογραφίζει. Είμαι σίγουρη. Κι εμείς τον αναζητάμε. Τον αναζητώ. Είμαι ο τελευταίος άνθρωπος που τον γνώρισε από κοντά, ο τελευταίος άνθρωπος που τον φωτογράφησε κι αυτός που τον έζησε, δυστυχώς, λιγότερο απ' όλους. Μόλις το έμαθα, η πρώτη μου σκέψη ήταν «Τίποτα δεν πρόλαβα...». Όλο το απόγευμα άκουγα τις μαγνητοφωνημένες κουβέντες μας, έβλεπα τις φωτογραφίες που βγάλαμε το περασμένο Σάββατο, θυμόμουν την πρώτη φορά που μίλησα μαζί του - πριν οχτώ μήνες περίπου - κι αυτόματα η πρωινή σκέψη άλλαξε. «Είμαι τυχερή. Τον πρόλαβα.» Ευτυχώς...

Νατάσα Καρακατσάνη